

A magyar gazdaság nagyléptékű változások korát éli. Az elmúlt tíz esztendőben a piacgazdaság kiépítésének folyamata igényelt viharos, válságokkal járó átalakulást a gazdaság mennyiségi és minőségi jellemzőiben egyaránt. Az előttünk álló évek sem ígérnek lassulást a változásokban. Az Európai Unióba történő csatlakozást megelőző és követő periódusok a fejlett piacgazdaság elvárásaihoz történő igazodás jegyében telnek majd. Az Unió átlagos fejlettségéhez való közelítés, illetve a jelenleg legfejlettebb országok utolérése a gazdaság számos szegmensében a változások ütemének fenntartását, esetenként gyorsítását teszi szükségessé.

A Gazdaságkutató Rt. hosszú távra szóló prognózisa készítésének egyik kiinduló tézise az volt, hogy 2000–2020 között a magyar társadalom is tudásalapúvá válik, ezért kiemelt fontossággal bír a felsőoktatásban részt vevők számának és összetételének legalább nagyvonalakban történő előrevetítése. A középfokú végzettség megszerzése vélhetően az időszak végére általánossá válik.

A munkaerő-kínálat alakulását ellentmondásos folyamatok határozzák meg. Az ifjúsági munkaerő-kínálat gyakorlatilag folyamatosan csökken a tárgyalt időszakban. A 2020-ig a munkaerőpiacon megjelenők döntő többsége már él. Az elmúlt húsz év – kis ingadozások mellett – folyamatosan csökkenő születésszáma miatt az ifjúsági munkaerőforrás egyre jobban szűkül.

A felsőfokú képzés szempontjából kiemelkedően fontos 18–22, 20–24, illetve 18–24 éves korosztály létszáma húsz év alatt 34–38%-kal csökken. A visszaesés igen erős lesz a 2000–2005 közötti periódusban, majd szolidabb mérséklődés után ismételen gyors ütemű fogyás következik be 2015–2020 között. A felsőfokú oktatás azonban nemcsak az említett korosztályokat érinti, mert az abban való részvétel számos objektív és szubjektív ok miatt magasabb életkorra is kitolódik.

A felsőoktatás által leginkább érintett korosztályok létszámának apadása a képzésben részt vevők számának változatlansága esetén is növeli az abban részt vevők hányadát. Prognózisunk szerint a felsőfokú képzésben részesülő 18–22 évesek száma abszolút értelemben is nő húsz év alatt 8%-kal, az első tíz évben növekedést, a másodikban csökkenést feltételezve. Az idősebbek részvétele a felsőfokú képzésben több mint a két és félszeresére növekszik.

A 20–24 évesek esetében az időszak eleji és végi létszám

növekedése 6,5%-os az előbbivel hasonló időbeli lefutást mutatva. Ez esetben az idősebb korosztályok részvétele a felsőoktatásban három és félszeresére növekszik. Ez a változat csak technikai szcenárióként értelmezhető, mert nyilván a 18–19 évesek is bekapcsolódnak a felsőfokú képzésbe, ha alacsonyabb hányadban is, mint az idősebb korosztályok.

A valós igényt a 18–24 éves korosztályra kiterjesztett számítások jelentik meg. E szerint a korosztályi résztvevők számának közel 17%-os növekedésére lehet számítani, a képzési csúcsot a 2010–2020 közötti időszakra feltételezve. Mindezek következtében a felsőoktatásban részt vevők száma öt korosztályt figyelembe véve 2020-ban

legalább 330 ezer fő körül lesz. Hét évfolyamot alapul véve 420 ezer fő körüli létszámra lehet számítani. Magasabb létszám sem zárható ki azonban, ha finanszírozási oldalról megteremthetők a feltételei. (1. táblázat)

Az idősebb korosztályok súlya többszörösére növekszik a képzettségen belül, mivel az ifjúsági képzés befejezése és a nyugdíjkorhatár elérése közötti kb. negyven év alatt a tudás megújítása elkerülhetetlen lesz.

Az ifjúsági kínálatot tovább csökkentheti, ha a családpolitikai intézkedések és más egyéb tényezők hatására megindul a születések számának emelkedése és viszonylag jelentős számú – a születek időpontjának későbbre tolódása miatt 25–40 év közötti – fiatal női népesség egy része időlegesen kiesik a munkaerő-kínálatból.

Feltételezésünk szerint a következő húsz évben a jelenleg folyamatban lévő nyugdíjkorhatár-emelés tovább folytatódik. Vélelmezhető, hogy a nyugdíjkorhatár 2020-ra Magyarországon is el fogja érni a 65. életévet, bár azt sem lehet kizárni, hogy a népesség kedvezőtlen korösszetétele és az átlagéletkor emelkedése miatt annál magasabbra is kitolódik. Az első diploma megszerzése és a nyugdíjazás között eltelt időben elengedhetetlen lesz a tudás megújítása, így a felnőttképzés igen jelentős tevékenységgé fogja kinőni magát a felsőoktatásban is.

Amennyiben Magyarország tartósan megtartja a régió kiemelkedően fejlődő országának pozícióját, a jelenleginél is erősebb lesz a nyomás a környező – részben magyarok lakta – országok lakosságának idetelepülésére és munkavállalására. E kérdéskört húsz évre előre meglehetősen nehéz értelmezni. Elképzelhető, hogy a tárgyalt időintervallum alatt valamennyi ország bekerül az Európai Unióba, s megvalósul a mun-

ADLER Judit

FOGLALKOZTATÁS HOSSZÚ TÁVON

A tanulmány a Gazdaságkutató Rt. hosszú távra szóló prognózisának a foglalkoztatás várható alakulására vonatkozó elgondolásait foglalja össze.

A felsőfokú képzésben részt vevők számának várható alakulása

	A népesség számának változása		A nappali tagozaton tanulók számának változása	A nem nappali tagozaton tanulók számának változása	Összesen	A felsőfokú képzésben részt vevők száma összesen	
	(előző időpont=100%)						
	a 18–22 évesekből		az idősebbekből	a 18–22 évesekből	az idősebbekből	ezer fő	
2000	–	–	–	–	–	290	
2005	85	107	140	107	167	114	330
2010	98	116	84	118	107	114	370
2015	92	97	125	94	116	100	370
2020	86	91	138	89	162	103	380
2020/2000	66	110	203	105	333	131	–
	a 20–24 évesekből		az idősebbekből	a 20–24 évesekből	az idősebbekből	ezer fő	
2000	–	–	–	–	–	290	
2005	81	103	208	110	222	117	340
2010	94	106	100	121	105	110	375
2015	98	106	84	94	105	100	375
2020	83	89	157	90	159	103	380
2020/2000	62	103	275	112	388	131	–
	a 18–24 évesekből		az idősebbekből	a 18–24 évesekből	az idősebbekből	ezer fő	
2000	–	–	–	–	–	290	
2005	80	106	208	110	222	122	355
2010	96	119	100	119	105	116	413
2015	94	97	84	100	105	98	405
2020	86	96	157	88	159	103	418
2020/2000	62	118	257	115	388	144	–

Forrás: GKI becslés

kaerő szabad áramlása. Ez esetben ugyan nem Magyarország lesz az óhajtott célszág a migráló népesség többsége számára, de a máshol jelentkező nyelvi akadályok miatt mégis hazánk választása következhet be. Nem lehet azonban kizárni, hogy az integrációs folyamat elhúzódik, s Magyarországnak valamilyen kompromisszumos átmeneti megoldást is kell találnia az ide vágyó magyar és nem magyar népességcsoportok igényeinek legalább részbeni kielégítésére.

A munkaerő-kereslet az előttünk álló húsz évben differenciálódik. A munkavállalási korúak foglalkoztatási aránya valószínűleg eléri majd az Európai Unióban követelménynek tekintett 70%-os arányt. Ettől jelenleg sem állunk túl távol. A kívánatos arány elérését jelenleg olyan, egyébként kedvezőtlen jelenségek is előidéznek, mint a középkorúak viszonylag magas halálzási aránya, illetve az ifjúsági korosztályok már említett alacsony létszáma.

Kutatásaink is alátámasztották azt az egyébként is ismert tényt, hogy a versenyszféra elsődlegesen műszaki végzettségűekre tart igényt, ezt követik a gazdasági végzettségűek, s ettől jóval elmaradó mértékben jogászokra és természettudományi végzettségűekre számítanak a vállalkozások. A gyakorlatias tudás bír a legnagyobb értékkel, tehát az alkalmazott tudományok által adott ismeretek hasznosulnak leginkább a gazdasági életben. Igen kedveltek éppen ezért a főiskolai végzettségűek.

A tudásalapú társadalom kibontakozása jelentős igényeket generál azokon a területeken, ahol az információ gyűjtése, rendszerezése, továbbítása fontos része a tevékenységnek, tehát szinte mindenhol. A számítástechnika, az informatika olyan eszközzé növi ki magát a következő évtizedekben, amelynek ismerete és használata nélkül nem lehet bekapcsolódni a társadalmi újratermelésbe. Ezért ezek elsajátítása

minden szakirány számára ugyanolyan elengedhetetlen lesz, mint a *nyelvismeret*.

A jelenlegi *költségvetési szektor* szakemberigénye döntően közgazdászokból, jogászokból, orvosokból és más elsőfokú egészségügyi végzettségűekből, továbbá pedagógusokból áll majd. *Közgazdászokból, jogászokból 2010-ig még nő a kereslet, aztán stagnálás következik be. Az orvosok, pedagógusok iránt csekély többletigény lesz, feltehetőleg a jelenlegi képzési kapacitások is túlzottak a várható kereslethez képest.*

Valamennyi szakterületen előtérbe kerül a minőség kérdése. A '90-es évtizedben realizálódott mennyiségi felfutást követő „felhígulást” korrigálni kell, s a követelmények újraértelmezésével ismét közelíteni kell a korábbi színvonalhoz. Ennek természetesen gazdasági feltételei is vannak.

A foglalkoztatásban lassan nálunk is terjednek az atipikus foglalkoztatási formák, ezek sebessége többek között szoros összefüggésben van a kereseti színvonal alakulásával, a munka szervezethez való javulásával stb. A következő húsz évben nagy perspektívája lesz a távmunkának. Jogos a feltételezés, hogy a jelenlegi *kötelező heti munkaidő hossza rövidülni fog*. Ez fokozza a foglalkoztatottak iránti igényt főleg a személyes jelenlétet igénylő szolgáltatási tevékenységekben.

A *GKI Rt. prognózisa szerint a 15–74 éves foglalkoztatottak száma 2020-ig 14%-kal, közel 550 ezer fővel emelkedik*. A növekedés időbeli lefutása nem egyenletes: az évi átlagos növekedési ütem a 2005-ig tartó periódusban a legnagyobb, ezt követően lassul. A 2010–2020 közötti időszakban összességében igen lassú létszámbővülést valószínűsítünk, de ebben a szakaszban előfordulhat a foglalkoztatottak számának visszaesése is egyes időszakokban.

A magyar gazdasági fejlődés 2010-ig alapvetően iparvezérelt lesz, s csak ezt követően válik fokozatosan szolgáltatásvezéreltté. *Az ágazati foglalkoztatási struktúra átalakulása csak igen lassan következik be*. A jelenlegihez képest felére csökken a mezőgazdaságban foglalkoztatottak súlyaránya, s 2020-ra a jelenlegi fejlett országokra jellemző foglalkoztatási arányt csak annyiban haladja meg, amennyiben ezt az ország kedvező mezőgazdasági adottságai indokolják.

Az ipar a tárgyalt időszakban fontos szerepet fog betölteni az ország fejlődésében, s így a foglalkoztatásban is. A feldolgozóipar létszámfelszívó szerepe az elmúlt években tapasztalható képest fokozatosan mérséklődik, 2010 után már csak valamiféle pozitív jellegű stagnálásról beszélhetünk. A bányászatban foglalkoztatottak száma a szénbányák zömének bezárását követően alacsony szinten stagnál, s az ebben az ágazatban dolgozók az építőanyag bányászatból kerülnek ki elsősorban. Az energiaszektorban foglalkoztatottak száma is csökkenő tendenciájú a technikai fejlődés hatásaként.

Az ezredforduló éveiben a kedvező ipari konjunktúrára épülve enyhe korrekció valósul meg az 1990-es évtized nagy leépülése után. Az ipari konjunktúra tartós fennmaradásában a továbbiakban is reménykedünk, de az ipar egyre inkább a kevés pótlólagos létszámot igénylő intenzív jellegű átalakulás színtere lesz. Mindezek hatására az ipar foglalkoztatásban betöltött súlya várhatóan 2,5 százalékponttal csökken húsz év alatt.

Az *építőipar* igen jelentős, kiemelkedő konjunktúráját valószínűsítjük a következő két évtizedben. Ez egyfelől igen jelentős infrastrukturális fejlesztéseket takar (autópálya, autótútt kiépítése, az egész úthálózat minőségi színvonalának emelése, a vasúthálózat korszerűsítése, légi közlekedés bővítése), de még jó ideig folytatódik az irodaház, szálloda, bevásárlóközpont építés is. A kedvezményes lakásépítési konstrukciók bevezetése egyelőre nem lóditotta meg számottevően a lakáspiacot, de két évtizedes távlatban, az életszínvonal emelkedésével párhuzamosan ez is bekövetkezik. Továbbá elkerülhetlenné válik a már meglévő lakóépületek tetemes hányadának rekonstrukciója is. A termelő, infrastrukturális és lakossági beruházások együttesen a jelentős technikai fejlődés mellett is folyamatosan növekvő létszámot képesek lekötni.

A kereskedelem, közúti jármű és közszükségleti cikkek javítása, karbantartása nemzetgazdasági ágban az átlagost meghaladó lesz a létszám bővülése két évtized alatt. Prognózisunk szerint a kereskedelmi hálózatok bővülésén alapuló kereskedelmi létszám-növekedés az évtized végéig lecseng. Ezt követően a javítási-karbantartási szükségletek jelentős növekedése lesz majd a létszámbővülés letéteményese. Az elektronikus kereskedelem terjedésével a hagyományos kereskedési módok jelentős visszaszorulására számít a szakértők egy része. Mint minden új dolog elterjedésénél, ez esetben is sokaknak meglódukt a fantáziája, s túlértékeli az új módszer szerepét (mint ahogy történt ez a csomagküldő szolgálatok vagy a telefonos rendelési lehetőségek megjelenésekor). A következő húsz évben az elektronikus kereskedelem beépül a kereskedelem egészébe, megtalálja a gyakorlat által igazolt méltó helyét. Nyilván népszerű lesz a nagy súlyú standard tömegáruk forgalmazásában (pl.: üdítők, cukor, liszt) Jól látszik azonban, hogy számos árucikk esetében a jól fotózott, de a valóságban gyenge adottságú termékek okozta csalódáson okulva, továbbra is nagy létjogosultsága maradt a személyes, helyszínen történő kiválasztásnak, a vásárlás „örömről” nem is beszélve.

A szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás a nemzetgazdasági átlagnak megfelelően bővíti foglalkoztatottjainak számát. A vendéglátásban már jelenleg is a túlkínálat jelei mutatkoznak, a szálláshely-szolgáltatás esetében a tömegigények kielégítésénél pedig inkább a

A foglalkoztatottak számának változása 1999-2020 között

Nemzetgazdasági ág	1999 tény 1000 fő	Indexek %				Megoszlás %			
		2005 1999	2010 2005	2020 2010	2020 1999	1999	2005	2010	2020
Mezőgazdaság, vadgazd., halászat, erdőgazdálkodás	270,4	87	95	70	58	7,1	5,9	5,4	3,6
Bányászat	24,4	70	100	80	56	0,6	0,4	0,4	0,3
Feldolgozóipar	928,9	105	102,5	101	109	24,4	24,3	24,1	23,2
Villamosenergia, gáz, hő, vízg.	89,8	75	95	98	70	2,4	1,7	1,5	1,4
Ipar összesen	1043,1	102,5	102	100,6	104	27,4	26,3	26,1	25,0
Építőipar	253	123	108	106	141	6,6	7,7	8,1	8,2
Keresk., közúti jármű és közszükségleti cikkek javítása, karbantartása	517,5	108,5	104	105	118	13,6	14,0	14,1	14,1
Szálláshely-szol., vendéglátás	133,2	104,5	103	106	114	3,5	3,5	3,5	3,5
Szállítás, raktározás, posta, távközlés	308,3	107,5	103	104	115	8,1	8,2	8,2	8,2
Pénzügyi tevékenység és kiegészítő tevékenységei	80,9	96,0	99	100	95	2,1	1,9	1,9	1,8
Ingatlanügyletek, bérbeadás és gazdasági tevékenységet segítő sz.	183,9	139,0	115	125	200	4,8	6,4	7,1	8,4
Közigazgatás, kötelező társadalombiztosítás	301,9	102,0	100	100	102	7,9	7,8	7,7	7,4
Oktatás	306,9	102,5	101	103	107	8,1	7,8	7,7	7,5
Egészségügyi, szociális ellátás	239,2	105,5	103	115	125	6,3	6,3	6,3	6,9
Egyéb közösségi, társadalmi és személyi szolg.	173,2	99,4	96,5	140	135	4,5	4,3	4,0	5,4
Nemzetgazdaság összesen	3811,5	105,5	103	105	114	100,0	100	100	100

Forrás: Munkaerő-felmérés KSH, GKI prognózis

színvonal javítása szükséges, de itt hatást gyakorol majd a turizmus várható igen dinamikus fejlődése is.

A szállítás, raktározás, posta, távközlés nagy technikai fejlődés előtt áll, a teljesítmények növekedése főként ettől várható. Így ez a nemzetgazdasági ág is az átlagos létszám-felszívók közé tartozik. Korunk előremutató technikai vívmányai ezen ágazat fejlődését intenzív módon dinamizálják majd.

A pénzügyi szolgáltatások is hasonlóan jelentős technikai fejlődés előtt állnak, itt a személyes megjelenésen alapuló ügyintézés erősen csökkenni fog a számítógépek, az Internet használat háttartásokban, mikro és kisvállalkozásokban történő általános elterjedését követően. Ez a létszám iránti igény már napjainkban is tapasztalható mérséklődésével jár. Ugyancsak a létszám apadását erősíti a pénzügyi szektorban tapasztalható jelentős koncentrációs folyamat is.

Az ingatlanügyletek, bérbeadás és gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatások területén dolgozók létszáma megkétszereződik a következő húsz évben. Ez lesz az üzleti szolgáltatói tevékenység kiépülésének „fénykora” hazánkban, az a fejlődési periódus, amikor még a szolgáltatás létszám-felszívó jellegű. A fejlett ipari országok példája szerint a kifej-

lett piacgazdaság viszonyai között ez már nincs így. A technikai fejlődés, a gépesítés itt is megálljt parancsol a létszám bővülésének, de ez Magyarországon 2020 körülre lesz reális alternatíva. Ennek számos oka van: az üzleti szolgáltatások hiánya, illetve még mindig relatív fejletlensége, a fizetőképes kereslet emelkedése, a kedvező konjunkturális helyzet, s a tevékenység egy részének személyes jelenlétet igénylő jellemzői.

A közigazgatásnál csak igen alacsony, míg az oktatás területén az átlagosnak a felét kitevő létszámbővülést prognosztizálunk. Mindkét területen a személyi állomány minőségi összetételének jelentős emelése az elsőrendű feladat, nem pedig a számosság nagymértékű növelése. A közigazgatás területén elsősorban az integrációs együttműködés által szükségessé váló intézményhálózat kiépülése vezet létszámbővüléshez. Az oktatásban a személyre szóló, kiscsoportos, speciális képzési programok terjedése okozza az enyhe létszámbővülést.

Az egészségügyi és szociális ellátás területén számos hivatalos megnyilatkozással ellentétben létszámbővülésre számítunk. A lakosság egészségi állapota és korösszetétele, továbbá a szolgáltatások iránti kielégítetlen igények egyaránt

indokolják mindkét területen a foglalkoztatottak számának növekedését. Az egészségügyben a szakalkalmazottak száma feltétlenül növekedést indokol, de a belső összetételnek lényegesen módosulnia kell. A hagyományos kórházi tevékenységek és főleg az itteni orvos-foglalkoztatás csökkenése várható, miközben a házi orvosi és szakorvosi teljesítmények növekedése, illetve a házi ápolási, illetve az ápolási otthon-szerű ellátások gyors bővülése várható. A szociális ellátás fejlesztése is elkerülhetetlen. Ezek a technikai fejlődés által megkönnyíthető, de személyes jelenlétet igénylő tevékenységek. Az elkövetkező két évtizedben, mind az oktatásban, mind az egészségügy-szociális ellátás területén a foglalkoztatásban a mainál jóval nagyobb szerepet fog betölteni a vállalkozási tevékenység és ezen belül a magánszektor.

A munkanélküliség – mely mindig is erősen függ a jogsultság, az ellátás szabályozásától – tovább csökken, 2005-re országosan eléri az öt százalék körüli értéket az aktív munkanélküliekre vonatkozó ráta. Ez már piaczgazdasági viszonyok között a „szükséges” mértéknek tekinthető, a gazdaság fejlődése által igényelt folyamatos strukturális változások ennyit általában kikényszerítenek. (Amennyiben az ország gazdasági helyzete a jelenleginél bőkezűbb ellátást tesz lehetővé, ez maga után vonhatja a regisztrált munkanélküliek

számának és arányának növekedését is. Ez azonban inkább szociálpolitikai, mint gazdasági kérdésként értelmezhető.)

A munkanélküliség területi különbségei hosszú távon is igen lassan enyhülnek. A munkanélküliségi ráta már jelenleg is öt százalék körül, illetve ez alatt van a Nyugat-Dunántúlon és a Központi régióban. Ezekben a területeken már nem, vagy csak alig tud tovább csökkenni az állástalanok aránya. A magas munkanélküliséggel küzdő északi és keleti országrészekben tartósan magas marad a munkanélküliség, amelynek nemcsak gazdasági, hanem társadalmi okai vannak.

Az itt élő népesség – főleg a romák – tömeges álláshoz juttatása még jó ideig csak támogatott munkahelyeken, illetve az oktatásban való eredményes részvételük esetén valószínűsíthető. A romák aránya érzékelhetően nőni fog a munkavállalási korú népességben belül. A velük szemben megnyilvánuló előítéletek visszaszorítása, másáruk tolerálása lassú, keserves folyamat lesz, ahol kulcskérdés a közoktatásba való bekapcsolódásuk, illetve a felsőoktatásban való részvételük alakulása.

A munkanélküliség állandó jellemzője marad, hogy minél kvalifikáltabb valaki annál több esélye van/lesz annak elkerülésére. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők, különösen az egyetemi-főiskolai szinttel bírók alulreprezentáltak lesznek a munkanélküliek között.